

HUDBA AKO SYMBOL ETNICKEJ IDENTITY

Skôr ako sa budem venovať vlastnej téme – vplyvu ľudovej hudby a jej prvkov na človeka a jeho etnickú „sebaidentifikáciu“, je potrebné bližšie rozvinúť tému identity ako takej. Vo všeobecnosti je (sociálna) identita definovaná ako pocit prežívania príslušnosti jedinca k určitému spoločenstvu, s ktorého hodnotami, normami či inými rysmi sa stotožňuje. Človek ako sociálny tvor potrebuje niekam patriť, a zároveň potrebuje mať vedomie kontinuity vlastnej osobnosti. Tú si môže overovať a upevňovať práve v kontexte svojej skupinovej príslušnosti.

Ľudia, ktorí zdieľajú rovnakú identitu, budú mať za istých podmienok sklon k tomu, aby jednali podľa obdobných vzorcov a sú schopní sa mobilizovať do konkrétnych hnutí a aktivít.¹

Každý človek je členom mnohých sociálnych skupín rôznej veľkosti a štruktúry, čiže má tzv. viacvrstvovú skupinovú identitu, obvykle usporiadanú v určitej hierarchii podľa aktuálneho kontextu a od neho odvodzovanej subjektívnej situačnej dôležitosti, preto si členstvo v týchto skupinách uvedomuje s rôznou intenzitou a pripisujemu rôznyi význam. Identita pripísaná inými sa však nemusí vždy zhodovať s vnútornou pocitovanou identitou jedinca.²

Špecifickým znakom skupinovej identity je identita etnická (národná). Ďalšou identitou je kultúrna identita. Často sa tento termín spája s vlastenectvom, s národnou hrdosťou, s pocitom príslušnosti k určitej sociálnej skupine, so spoluprácou v rámci skupiny. Súčasne sa spája aj so separáciou, uzatvorením skupiny do seba, s nepriateľským postojom voči druhým spoločenstvám. Obsahom pojmu kultúrna identita býva jazyk, územie určitého štátu, národný charakter, národná ideológia, historické skúsenosti, určité vzorce správania a úzko súvisí s ostatnými identifikačnými znakmi skupiny.

Miera stotožnenia sa človeka s určitou etnickou či národnostnou skupinou je determinovaná množstvom spoločenských, ekonomických a politických faktorov. Významne ju ovplyvňuje napríklad národnostné zloženie východiskovej rodiny, sociálna či náboženská skladba etnickej skupiny, územná rozptýlenosť, vek a vzdelanie jednotlivca, pôsobenie národnostných organizácií atď. Etnickú/národnú identitu definuje Viera Bačová ako „súčasť sociálnej identity, ktorá zahŕňa jednak prežívanie svojej príslušnosti, postoje a hodnotenia svojho spoločenstva, ako aj postoje voči sebe ako členovi spoločenstva, skupinové poznatky a záväzky a napokon skupinové správanie a praktiky.“³

Prejavuje sa ako pocit spolupatričnosti s určitým národom či etnikom, ktorý môže byť zdôraznený spoločným jazykom, históriou, hodnotami, ideálmi atď. Funguje ako prostriedok formovania solidarity medzi členmi, pričom prirodzená potreba niekam patriť sa modifikuje na artikulované vlastenectvo a národný patriotizmus, ktorý môže hrať dôležitú rolu ako mobilizačný a zjednocujúci činiteľ najmä v prípade vonkajšieho ohrozenia.

V širšom zmysle je etnická identita posudzovaná prostredníctvom dvoch základných prístupov: esencialistického a konštruktivistického. Frederic Barth, ako predstaviteľ konštruktivismu, vo svojom diele *Ethnic groups and Boundaries* (1969) popisuje etnickú identitu ako subjektívnu identifikáciu, ktorá závisí od jednotlivca, kam zaradí seba a iných. Dôležitú úlohu tu zohráva určitá suma kultúrnych čŕt, ktoré si osoba sama vyberá v konkrétnom sociálnom a kultúrnom prostredí. Jedinec nie je pri sebaidentifikácii poznačený objektívne existujúcou sumou kultúrnych čŕt, ktoré sú príznačné pre danú kultúru ako takú. (Barth, 1969, s. 9–38). Predstavitelia konštruktivismu teda chápu etnickú identitu ako subjektívnu kategóriu, etnické skupiny nevnímajú ako objektívne kultúrne jednotky. (Ferencová, 2005, s. 35)⁴

Konštruktivistí tvrdia, že hranice medzi kultúrami nie sú objektívne dané, ani jednoznačne určené. Vo vnímaní jednotlivcov dokážu jednotlivé etnické skupiny svoje hranice prekračovať. V takýchto prípadoch nemusí u jednotlivcov dôjsť ku zmene etnickej identity, hoci sa na prvý pohľad môže zdať, že skupina nevykazuje základné znaky prislúchajúce k danému etniku. (Barth, 1969, s. 9–38).

Hudbná kultúra ako symbol etnoidentifikačných snáh v súčasnom Bielorusku (téma mojej dizertačnej práce) a výskum k téme (2011/2012) sa zameriava na vnímanie tejto problematiky v mestskej societe, konkrétne v Minsku. Orientuje sa na kultúrny pohyb rôznych spoločensko-kultúrnych zoskupení, ktoré propagujú rozširovanie tradičných hodnôt v oblasti hudobnej kultúry, sústrediacich sa na „znovuzrodenie tradičných hudobných nástrojov“ v Bielorusku. Tá sa najmä v podobe akejsi „renesancie“ pôvodných bieloruských nástrojov (reprezentovaných najmä bieloruskou *dudou* = gajdami) stáva v posledných dvoch desaťročiach symbolom etnoidentifikačného „boja“, zavŕšením boja o svoju modernú identitu – identitu jednotnú, národnú, bieloruskú.

¹ HROCH, Miroslav: Národné tradície a identita. In: *Lidé města* 6, 2004, č. 1, s. 3.

² BAUMGARTNER, František – GAJDOŠ, Marián: K otázkam etnickej identity Rusínov. In: *Sebareflexia postavenia a vývoja Rusínov na Slovensku* [online]. Vydavateľstvo Róbert Vico 2002, s. 17, [cit. 2011-08-02] Dostupné z: www.rusin.sk/data/files/21.pdf

³ Bacová, Viera: *Etnická identita a historické zmeny: štúdiá obyvateľov vybraných obcí Slovenska*. Bratislava: Veda, 1996, s. 25-26.

⁴ Bacová, D.: *Etnicita a jazyk (na príklade zmiešaných slovensko-britských rodín v Londýne)*. Dostupné na: <http://antropologie.zcu.cz/etnicita-a-jazyk-na-priklade-zmiesanych-slovensko-britskych-rodin-v-londyne>. Ferencová, M. 2005. „Konštruktivistické a esencialistické prístupy k etnickej identite: Prehľad teórií a problém konceptu identity,“ in *Teoretické prístupy k identitám a ich praktické aplikácie*. Ed. J. Marušiak a M. Ferencová. Bratislava: SAV, s. 31 – 50.

Otázka identity a špecifik mentality bieloruského národa začala byť témou bieloruskej vedy najmä po rozpade Zväzu sovietskych socialistických republík. Uvoľnenie politických pomerov napomohlo živšiemu záujmu o tradičnú kultúru a otázkam, ktoré nastoľovala – úvahy a hľadania bieloruskej etno-kultúrnej identity. Tieto úvahy sa, iste, neobjavili z čista jasna. Mali svoju základňu v období 19. storočia, kedy sa podobne ako vo väčšine krajinách Európy šírili aj na území dnešného Bieloruska myšlienky národného obrodenia.

Jedným z najdôležitejších faktorov, ktoré priamo alebo nepriamo ovplyvnili povahu mnohých sociálnych javov, je zemepisná poloha krajiny, resp. z nej vyplývajúci geopolitický význam daného územia. Toto územie sa v minulosti i dnes nachádza na pomedzí dvoch kultúrnych centier - západného a východného, katolíckeho a pravoslávneho, krajín západnej Európy a ruskej veľmoci, západnej a východnej mentality. Takéto hraničné postavenie územia sa stalo príčinou stálych historicko-politických udalostí, zmien na etnickom území bieloruského etnika i častých vojnových konfliktov v tomto priestore. Bielorusi vždy patrili do viac-etnického politického útvaru (Kyjevská Rus, Veľké kniežactvo litovské, Rzeczpospolita ...), no treba povedať, že „svojskosť“, spolupatričnosť, prináležitosť k územiu si uvedomovali. Sami sa nazývali „*tutejšimi*“ („miestnymi, domácimi, tunajšími“). Slová „*ajčyna*“, „*radzima*“, „*backavščyna*“ možno chápať vo význame vlast'...

Medzi európske krajiny, v ktorých mali a majú dôležitú rolu práve gajdy. Dôležitou výpoveďou/pilierom skúmanej problematiky je to, že gajdy predstavujú „internacionálny“, no i integrujúci prvok v hudobných kultúrach mnohých národov. Tento prvok sa výrazne prejavuje práve v súčasnom „kultúrno – spoločenskom ruchu“ v Bielorusku vo výraznej miere. Tu gajdy vplývajú na zmenu vzťahu Bielorusov k svojmu jazyku a pôvodnej kultúre.

Živší záujem o svoju tradičnú kultúru nastal v Bielorusku po uvoľnení pomerov v osemdesiatych rokoch 20. storočia. Od počiatku boli tieto aktivity výrazne spojené s gajdami. V nasledujúcom desaťročí táto činnosť vyústila do organizovania gajdošského festivalu a ďalších aktivít.

V posledných rokoch je tento kultúrno-spoločenský pohyb spojený aj s oživením záujmu o bieloruštinu u mladých ľudí, i širšej verejnosti.

Ľudia na gajdy – *dudu* nezabudli a nezabúdali ani na tých, ktorí vedeli na ne hrať, na gajdošov *dudarov*. Tí mali v Bielorusku vysoký sociálno-kultúrny status. Dalo by sa tu hovoriť aj o rodovom nasledovníctve gajdošov. Tiež mali významné miesto a úlohu pri kalendárnych i rodinných obradoch, boli ich neoddeliteľnou súčasťou.

Vo folklóre mal gajdoš, popri mlynárovi, kováčovi a včelárovi, aj rolu „čarodejníka, ktorému pripisovali všetky tajomné sily.“ (Belaruski faľklor, 2006, s. 446) Toto povedomie nebolo možné z ľudí vykoreniť...

Uvoľnenie ideologických pomerov umožnilo, aby sa od konca osemdesiatych rokov záujem o gajdy prebudil opäť k životu. Bol zviazaný s túžbou hľadať a nachádzať kultúrne korene svojho národa, a teda aj samých seba. Gajdy práve tu zobrali nezastupiteľnú rolu. Azda aj vďaka ich „záhadnej sile“, na ktorej popis by som použila slová Juraja Dufeka, gajdoša a výrobcu gájd z Bojníc: „Zvuk gájd, prvobytný súzvuk, je hlboko v nás, dotýka sa samej duše. Hádám aj preto sme si my, čo ho vyhľadávame a nachádzame v ňom potešenie, takí blízki, ako jedna rodina. Nech je to vždy tak.“ (Žabenský – Žabenská, 2009, s. 6).

Možno povedať, že tieto slová platili a platia rovnako aj v Bielorusku, kde sa *duda* stala zjednocujúcim i motivujúcim prvkom „národného pohybu“.

Bibliografia:

1. Bačová, V. Etnická identita a historické zmeny / Bačová V. – Bratislava : Veda, 1996. – 198 s.
  2. Bacová, D. Etnicita a jazyk (na príklade zmiešaných slovensko-britských rodín v Londýne) / Bacová D. – Dostupné na: <http://antropologie.zcu.cz/> etnicita-a-jazyk-na-priklade-zmiesanych-slovensko-britskych-rodin-v-londyne ; Ferencová, M. 2005. „Konštruktivistické a esencialistické prístupy k etnickej identite: Prehľad teórií a problém konceptu identity,“ in *Teoretické prístupy k identitám a ich praktické aplikácie*. Ed. J. Marušiak a M. Ferencová. Bratislava: SAV, s. 31 – 50.
  3. Baumgartner, František –Gajdoš, Marián:K otázkam etnickej identity Rusínov. In: Sebareflexia postavenia a vývoja Rusínov na Slovensku [online]. Vydavateľstvo Róbert Vico 2002, s. 17, [cit. 2011-08-02] Dostupné z: www.rusin.sk/data/files/21.pdf.
  4. HROCH, Miroslav: Národní tradice a identita. In: Lidé města 6, 2004, č. 1, s. 3.
- Žabenský, M. - Žabenská, O.: Portréty gajdošov. Oravské kulturne stredisko v Dolnom Kubíne, 2009. 32 s.